

## ...Chceli len slobodu...

### Program k 35. výročiu nežnej revolúcie

Národný dom Štefánikov, Brezová pod Bradlom 22. 11. o 10.00 hod.

17. novembra 1989, na medzinárodný deň študentov, sa v Prahe sa konala režimom oficiálne povolená študentská manifestácia pri príležitosti 50. výročia smrti študenta Jana Opletala, obete nacistického režimu. Po jej ukončení sa časť študentov premiestnila do centra mesta, kde bola na Národnej tržnici brutálne rozohnaná príslušníkmi bezpečnostných zložiek. Brutálny zásah proti študentom na Národnej tržnici režim tajil. V Československej televízii odvysielali zábery zo zásahu až po protestoch verejnosti a až 24. 11. 1989, teda až týždeň po udalostiach !

Vo vtedajšom podniku *Pružináreň a strojárň, Brezová pod Bradlom* vznikol prípravný koordinačný výbor a vydal vyhlásenie, v ktorom odsúdil „brutálny zásah poriadkových síl proti účastníkom študentskej manifestácie“ 17. novembra 1989 v Prahe. Prípravný koordinačný výbor zároveň vyzval k účasti na demonštratívnom generálnom štrajku aj u nás v Brezovej pod Bradlom 27. 11. 1989. Súhlas s vyhlásením výboru vyjadrilo podpisom na listinách **1 340** pracovníkov podniku !

I keď to dnes mnohí „*spomienkoví optimisti*“ popierajú, vtedajší nedemokratický a neslobodný komunistický režim priniesol Československu úpadok a ostatné krajiny nás výrazne predbehli ! Ľudia si však tento úpadok uvedomovali aj v Brezovej. Napríklad 27. novembra 1989 v otvorenom dialógu v *pružinárni* Ing. Ivan Svatík uviedol:

*“Počúvali sme a čítali, aké máme vyspelé školstvo, zdravotníctvo a na akom vysokom technickom stupni je náš priemysel.*

*Avšak aká je skutočnosť, aké sú pravdivé štatistické údaje z posledných dní ? Vo vzdelaní sme za posledných 20 rokov poklesli z 22. na 72. miesto na svete, počet vysokoškolsky vzdelaných ľudí u nás je 6 %. S týmto percentom sme na 49. mieste na svete. Nepál má 7 % vysokoškolsky vzdelaných ľudí. Z 28 zemí je ČSSR v úmrtnosti na 2. mieste v Európe... v spadoch nečistôt na 1 km<sup>2</sup> sme na 1. mieste v Európe... Za posledných 40 rokov sme klesli v produktivite práce na jedného obyvateľa z 10. na 40. miesto...”*

Vidíte fotografiu z generálneho štrajku na námestí v Brezovej pod Bradlom 27. novembra 1989. Na námestí sa zhromaždilo okolo 200 občanov. Na poludnie 27. novembra 1989 vstúpilo v celom Československu pod heslom *Koniec vlády jednej strany* do dvojhodinového generálneho štrajku 75 % tovární, úradov, škôl a obchodov. Podniky s nepretržitou prevádzkou sa k štrajku pripojili manifestačne.

Úspech generálneho štrajku presvedčivo ukázal, že komunistický režim stratil podporu obyvateľstva a revolučné zmeny už nie je možné zvrátiť. Po rezignácii komunistickej federálnej vlády bola 10. decembra 1989 vymenovaná nová vláda a prezident Gustáv Husák odstúpil. 28. decembra 1989 Federálne zhromaždenie zvolilo za svojho predsedu Alexandra Dubčeka a 29. decembra 1989 bol za prezidenta ČSSR zvolený Václav Havel. Prvé slobodné parlamentné voľby sa uskutočnili v júni 1990.

Nežná revolúcia nám vrátila nielen slobodu podnikania ale aj občianske slobody medzi ktoré patrí i sloboda pohybu a zrušenie ostnatých drôtov na hraniciach. Na fotografii vidíte učiteľov brezovskej základnej školy na hranici pri Devíne.

Neslobodný komunistický režim zakazoval i protestné piesne vyjadrujúce túžbu po slobode. Vypočujme si teraz pieseň Karla Kryla *Morituri te salutant* v podaní Maxa Peštu.

Milé ziačky a žiaci, vážení prítomní,  
aby sme si naplno uvedomili dôležitosť nežnej revolúcie a slobody ktorú nám vrátila, musíme si priblížiť dobu predchádzajúceho komunistického režimu, ktorý našim predkom slobodu zobral.

Vypočujme si teraz príbehy troch našich spoluobčanov, ktorí sa ničím neprevinili **...chceli len slobodu...!**

Prvý príbeh Jána Palanského a jeho rodiny nám priblíži krutý osud, ktorý sa týkal nielen jeho, ale aj ďalších viacerých nespravodlivo prenasledovaných brezovských podnikateľov. Ich väznenie, zabavenie majetku a prenasledovanie ich manželiek, detí, rodín...

Druhý príbeh Štefana Čirana, brezovského učiteľa, ktorý nemohol učiť, je príkladom osudov mnohých, ktorým režim znemožnil vykonávať ich povolanie.

Tretím je príbeh Branislava Lukáča. Ukazuje, že ešte aj v 80-tych rokoch 20. storočia režim nespravodlivo prenasledoval a väznil svojich odporcov. Mladý, 25-ročný Branislav Lukáč bol v roku 1983 uväznený na 14 mesiacov len za to, že slobodne vyjadril heslom a symbolom odsúdenie okupácie Československa z 21. augusta 1968 vojskami Sovietskeho zväzu a Varšavskej zmluvy.

## Ján Palanský

podľa spomienok jeho dcéry PhDr. Marty Konečnej, rodenej Palanskej, CSc.

Ján Palanský sa narodil v Brezovej 26. 1. 1901. So svojou budúcou manželkou Otíliou Weberovou odišli po I. svetovej vojne do Ameriky, kde pracovali a šetrili, aby si mohli doma založiť rodinu a domácnosť. V novembri 1924 sa v Chicagu zosobášili. Na jar 1925 sa vrátili domov na Brezovú a v Dolnom konci na začiatku dnešnej Baraneckej ulice si za peniaze zarobené v Amerike kúpili starší dom s priestormi vhodnými na výrobu koží. Ján Palanský tu začal pracovať ako súkromník garbiar, teda výrobca koží. Darilo sa mu, rozšíril výrobu, na mieste starého domu postavil nový lepší a oproti nemu na druhej strane ulice postavil dve budovy na výrobu koží – menšiu, tzv. mokrú dielňu a väčšiu na spracovanie materiálu.

Po nástupe komunistického režimu štát znemožnil Jánovi Palanskému pracovať v jeho remesle, zamestnal sa ako robotník v tehelni. Šikanovanie bývalých súkromníkov po smrti Klementa Gottvalda trochu ustalo, ale keď v r. 1957 jeho nástupca Antonín Zápotocký zomrel a na jeho miesto bol zvolený Antonín Novotný, prenasledovanie vzrástlo. Jána Palanského účelovo prepustili z tehelne a vtedajšie komunistické vedenie Brezovej sa postaralo, aby ho nikde nezamestnali. Ján Palanský, aby uživil rodinu, bol nútený potajme vyrábať kože a predávať ich. Štátna bezpečnosť, teda politická tajná služba, to zistila a Ján Palanský bol v júni 1958 odsúdený na 10 mesiacov väzenia za „špekuláciu a príživníctvo“.

Na začiatku roku 1959 začali v Brezovej rozsiahle vyšetrovanie bývalých podnikateľov za držbu zlatých mincí. Títo ľudia, ktorým komunistický režim bral ich majetky, prezieravo investovali do zlata z dôvodu oprávnených obáv o užitie svojich rodín pri ich politickom prenasledovaní.

Nekonečné vyšetrovanie, domové prehliadky, výsluchy, psychické nátlaky, bohužiaľ aj násilie a agresivita vyšetrovateľov postihli nielen Jána Palanského, ale i ďalších obvinených brezovských podnikateľov ako bratia Ján a Martin Vráblikovci, Tomáš Bzdúšek, Ján Kátlovský, Matej Šurák. Boli odsúdení zámerne na vysoké tresty väzenia, nad 5 rokov, aby im podľa vtedajších zákonov mohli zabaviť všetok ich zostávajúci majetok. Najhoršie skončili manželka Šurákovci. Alžbetu Šurákovú, rodenú Palanskú, sestru Jána Palanského vystaňovali z domu, na bývanie dostala jednu izbu v dezolátnom stave v starom dome.

V čase jeho vyšetrovacej väzby, na začiatku roku 1959 zomrel Jánovi Palanskému otec, no účasť na otcovom pohrebe Jánovi Palanskému nedovolili, čo veľmi ťažko niesol. Jána Palanského odsúdili na 7 rokov väzenia a zabavenie majetku!

Prenasledovanie tvrdo zasiahlo i rodinu Jána Palanského. V ich dome štátna bezpečnosť vykonávala domové prehliadky. Tajní na ne chodili aj o 2. hodine v noci s detektorom kovov, ktorý prenikavo hučal. Marta, 13-ročná dcéra Jána Palanského, bola svedkom týchto prehliadok a aj jej matku Otíliu, manželku Jána Palanského, zobrali na výsluch. Bola preč 2 dni, dcéra nevedela, či sa vôbec vráti a mala z týchto udalostí ťažkú traumu a depresie. Dcéra Jána Palanského Marta ukončila brezovskú základnú školu s vyznamenaním. Napriek tomu jej Miestny národný výbor Brezová, vtedajšie vedenie Brezovej, neumožnil pokračovať v štúdiu na konzervatóriu ani gymnáziu (vtedy ŠVS). Dali jej na výber ísť buď na strednú poľnohospodársku školu na Myjave, alebo priamo do výroby vo vtedajších Kovových tkaninách. Aby mohla pokračovať v štúdiu hudby, vybrala si strednú poľnohospodársku školu. Ján Palanský, si zažiadal o podmienené prepustenie z väzenia a vrátil sa domov na jar 1964, čo bolo veľké šťastie, lebo jeho dcéra Marta bola upozornená, že napriek dobrému prospechu

by ju z politických dôvodov mohli nepripustiť k maturite!

Prenasledovaný bol i syn Jána Palanského, Ján Palanský mladší. Po nástupe na povinnú vojenskú službu sa nelichotivo vyjadril o prezidentovi Gottvaldovi. Za trest bol odsúdený na preradenie do Pomocných technických práporov a transportovaný do uránových baní v Jáchymove, neskôr do uhľových baní v Ostrave. Prepustili ho až po šiestich rokoch!

Ján Palanský ani jeho žena Otília sa žiadnej satisfakcie za svoje utrpenie, žiaľ, nedočkali. Zomreli v bezmocnosti, beznádeji a zatrpknutí. Ján Palanský v 2. 10. 1983, Otília Palanská 31. 3. 1986.

Až pád komunistického režimu, umožnil deťom Jána Palanského Marte, Otílii a Jánovi, podať v r. 1990 na súd návrh na jeho rehabilitáciu, čo sa podarilo. Čiastočne sa podarilo vybaviť aj vrátenie majetku, nie všetko, lebo veľa bolo zničené, alebo sa „stratilo a nedalo dohľadať“.

## Štefan Ciran

Štefan Ciran sa narodil v Brezovej 20. septembra 1920 v garbiarskej rodine. Vyštudoval Učiteľskú akadémiu v Bratislave, ktorú ukončil maturitou v r. 1940. Svoj pedagogický život začal na jednotriedke v sobotišťských kopianiciach, pokračoval rok na trojtriednej škole v Sobotišti. Do rodnej Brezovej sa vrátil ako učiteľ na meštianskej škole v školskom roku 1942/43. Popri pedagogickej práci sa Štefan Ciran stihol v r. 1947 oženiť s Ľudmilou Bzdúškovou, dcérou správcu brezovskej likérky Jána Bzdúška a JUDITY, rodenej Tvarožkovej, z rodiny známych vlastencov, podnikateľov a odbojárrov. Štefanovi a Ľudmile Ciranovcom sa narodili tri dcéry - Marta, Ľudmila a Alžbeta. Okrem učiteľstva mal Štefan Ciran na starosti široké aktivity Brezovej. Bol predsedom Združenia evanjelickej mládeže, náčelníkom telovýchovnej jednoty Sokol, konateľom hasičov, hrával a režíroval divadlá a rôzne iné kultúrno-spoločenské programy. Spolu so svojim príbuzným, podpredsedom Slovenskej národnej rady Tomášom Tvarožkom, založili na Brezovej Demokratickú stranu, jediná reálnu politickú silu proti nástupu komunistov, ako to ukázali celoštátne voľby v máji 1946.

Nástup komunistickej totality po februári sa, žiaľ, dotkol aj pracovného života brezovského učiteľa Štefana Cirana. V roku 1951 ukončil svoju pedagogickú činnosť. Nestotožňoval sa s nastupujúcou koncepciou školstva, predovšetkým s protináboženskou výchovou komunistov. Ni nepodstatný bol ďalší dôvod – rodinný. Viacerí členovia rodiny Tvarožkovcov boli už v r. 1949 odsúdení v politickom procese Živodar Tvarožek a spol. v ktorom padli tri tresty smrti, len neskôr zmenené na mnohoročné väzenie.

Ďalší dôvod pri v úvodzovkách dobrovoľnom odchode Štefana Cirana zo školstva bol, že mu naliehavo „ponúkali“ prihlášku do Komunistickej strany a jej odmietnutím mu hrozilo preradenie na východoslovenský vidiek.

Preto, i vzhľadom na rodinu ktorú si už v Brezovej založil zvolil odchod zo školstva do výroby. Najskôr do kancelárie vo fabrike na výrobu matracov, a neskôr, keď ani to nestačilo, musel odísť z kancelárie priamo do výroby. Zostal žiť v Brezovej, pracoval v matracárni, koželužniach i Pružinárniach a strojárňach, postupne vo viac ako dvadsiatich rôznych robotníckych i úradníckych profesiách. Odchod zo školstva však neznamenal koniec jeho kultúrno-osvetového pôsobenia. Štyridsať rokov zastával rôzne funkcie v evanjelickej cirkevnej zbore Brezovej, účinkoval v mužskom cirkevnom spevokole a dvadsať rokov, až do roku 2005, bol mestským kronikárom. V rokoch 1960- 1974 viedol miestne ochotnícke divadlo, hral i režíroval. Bol žiadaný ako starý svat na svadbách. Bol i spoluzakladateľom brezovského folklórneho súboru. Po roku 1989 pôsobil ako poslanec mestského zastupiteľstva v kultúrnej komisii.

Štefan Ciran bol činný i publikačne, viedol podnikový časopis *Kovovák*. Z jeho tvorby spomeňme najvýznamnejšie práce - v r. 1971 vydal knihu *100 rokov ev. spevokolu na Brezovej pod Bradlom*. Vo svojej trilógii *Spomienky na cirkevný život v povojnovej Brezovej, Rozhovory o nedávnej minulosti Brezovej a Piliere brezovského priemyslu* vydané v rokoch 1999 až 2006 priniesol cenné svedectvo o modernej histórii Brezovej.

Štefan Ciran zomrel vo veku 91 rokov, 17. októbra 2011.

Ako to výstižne charakterizoval biskup západného dištriktu evanjelickej cirkvi Ivan Osuský, keď jeho rodáci nemali v čase komunistickej totality inú možnosť ako sa Štefanovi Ciranovi odvdčať, ako najvyššie ocenenie mu natrvalo udelili dôstojný titul – pán učiteľ. Neučil a bol učiteľom.

## Branislav Lukáč

Branislav Lukáč sa narodil 15. januára 1958 v Skalici. Keď mal 4 roky, jeho rodina sa presťahovala do Chodova v Česku pri Karlových Varoch. Ako 10-ročný tam 21. augusta 1968 zažil vpád vojsk Sovietskeho zväzu a Varšavskej zmluvy do Československa, ktorý násilne ukončil proces pražskej jari a nastolil takzvanú normalizáciu trvajúcu až do r. 1989. V r. 1971 sa jeho rodina presťahovala do Jablonice, kde žila celá ich ostatná rodina. Po ukončení základnej školy Branislav Lukáč nastúpil na strojárské učilište v Brezovej a vyučil sa za sústružníka. Rok pracoval v podniku Pružináreň a strojáreň v Brezovej a potom ho čakali dva roky povinnej vojenskej služby. Po jej absolvovaní sa vrátil na svoje miesto vo fabrike.

V noci z 21. na 22. augusta 1982 na 14. výročia okupácie Československa vojskami Sovietskeho zväzu a Varšavskej zmluvy, Branislav Lukáč spolu s kamarátom napísali na autobusové zastávky v Jablonici latinkou nápis „*Nikagda nezabudem*“. Potom ešte v parku nakreslili symbol, ktorým sovietsku politiku a okupáciu prirovnali k nacistickej. Na jar 1983 dostal Branislav Lukáč povolanie na vojenské cvičenie do Plaveckého Podhradia, kde bol zatknutý. Ukázalo sa, že jeho kamarát sa niekomu pochválil a bolo to vonku. Polícia u nich vykonala domovú prehliadku. Zabavili pri nej napríklad 5 kusov magnetofónových pásov s neželanými nahrávkami, 2 plagáty s Alexandrom Dubčekom a Ludvíkom Svobodom a nápisom *Veríme Vám, pravda zvíťazí*, plagát s Benešom, s Masarykom, rôzne letáky a ešte veľa iného.

Branislava Lukáča previezli do vyšetrovacej väzby v Justičnom paláci v Bratislave. Vyšetrovanie trvalo asi pol roka. Okresný súd v Senici ho odsúdil podľa § 104 Trestného zákona na 14 mesiacov väzenia za trestný čin „*hanobenia štátu svetovej socialistickej sústavy*“ a bol prevezený už ako odsúdený do väzenia v Ilave. Pred Vianocami Branislav Lukáč požiadal o podmienené prepustenie, ktoré mu však, ako u všetkých politických väzňov, bolo zamietnuté. Myšlienka toho, že sa vráti na Vianoce domov, sa teda neuskutočnila a vo väzení strávil celých 14 mesiacov. Politickým väzňom nič neodpúšťali. Pri spomínaní na svoj pobyt v Ilave Branislav Lukáč uviedol: „*Odsedel som si celých 14 mesiacov. Nie je to nejako veľa, no v tej dobe mi to prišlo ako nekonečné. Za celý čas som mal dve návštevy, a to bol otec. S mojou budúcou manželkou som si len písal.*“ Listy sa mohli posilať len rodinným príslušníkom, a keďže s priateľkou ešte neboli zosobášení, písal jej cez rodičov. Do listov prikladal aj slová pre svojich súrodencov. Obálky sa nezalepovali, aby listy mohli prejsť cenzúrou, čiže sa písalo ťažko a neslobodne. Raz štvrtročne mal nárok na balíček, ktorý mu posielali rodičia. Tiež musel prejsť cenzúrou a bábovku vždy rozlomili. O svojom pobyte vo väzení Branislav Lukáč uviedol: „*bola to trauma a veľmi nepríjemná spomienka*“.

Po páde komunistického režimu bol Branislav Lukáč rehabilitovaný a rozsudok Okresného súdu v Senici bol zrušený. Dnes je na dôchodku a žije spokojne aj so svojou manželkou v Brezovej pod Bradlom. V roku 2022 mu Ústav pamäti národa vydal preukaz veterána protikomunistického odboja. V Bratislave 21. augusta 2024 pri spomienke na 56. výročie okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy predseda Správnej rady Ústavu pamäti národa Jerguš Sivoš odovzdal Branislavovi Lukáčovi dekrét veterána protikomunistického odboja. Na časy, ktoré strávil vo väzení, sa pánovi Lukáčovi spomína ťažko, no aj napriek tomu o svojich skúsenostiach hovorí. Aby sme nezabudli, ako sa žilo počas komunistického režimu, a aby sa niečo podobné nemuselo znova opakovať našej prítomnosti či budúcnosti.

Z prameňov a literatúry pripravil: Matúš Valihora

**Pramene:**

Marta Konečná, rod. Palanská: strojopis o jej rodičoch a rodine

Juraj Kadaši, Juraj Chládecký: Jeden z mnohých... (Príbeh Branislava Lukáča), školská práca, Gymnázium, Varšavská 1, Žilina

Rozhovory s Martou Konečnou, rod Palanskou, Martou Imrovou, rod. Círanovou a Branislavom Lukáčom a ich osobné archívy

**Literatúra:**

Michálek, Slavomír: Dva piliere evanjelickej Brezovej – Ján Lichner (zakladateľ prvej slovenskej meštianky) a Štefan Círan (pán učiteľ, aj keď neučil). In: Kodajová D.: Sláva šľachetným VI, Učiteľ je okno do sveta a života, Liptovský Mikuláš 2020

*Kovovák*, ročník XXIV, mimoriadne číslo, 8. decembra 1989

*Kovovák*, ročník XXIV, číslo 22, 21. decembra 1989